Personajul inorogului în ediţiile româneşti ale *Fiziologului*

Ioana-Rucsandra DASCĂLU[*]

Key-words: *the unicorn, the Romanian Physiologus, the Eastern tradition, the Western tradition, Old German Physiologus*

1. Cărţile populare în literaturile europene

Preocuparea Evului mediu de a interpreta efectele şi semnificaţiile animalelor s-a materializat în culegeri de texte precum *Fiziologul* sau *Floarea darurilor*. *Fiziologul* şi *Bestiariile/ Aviariile* constituie două feţe ale aceleiaşi monede: Orientul şi Occidentul, *Fiziologul* de expresie elenofonă răsăriteană, iar *Bestiariile* – de expresie latină, apuseană. Virtuţilor şi viciilor, câte sunt în lume, le corespunde un animal, descris şi caracterizat în stil moralizator (Cartojan 1974: 226; Cartojan 1929: 86). Fondul *Fiziologului* a fost stabilit ca teologic creştin, reflectând preocupări izvorâte din *Biblie* sau mituri biblice. Am ales să compar cinci versiuni româneşti ale *Fiziologului*, datate de la sfârşitul secolului al XVII-lea până la sfârşitul secolului al XVIII-lea, la o diferenţă de timp semnificativă faţă de originalul grecesc sau de textul latinesc al *Bestiariilor/Aviariilor*. Voi urmări personajul inorogului, numit şi leoncorn, unicorn, imaginar şi parabolic, pe care îl găsim îndeobşte interpretat ca o rugă, ca o aspiraţie spre divinitate (Velculescu, Guruianu 2000: 3–4).Toate manuscrisele studiate: manuscrisul lui Costea Dascălul, manuscrisul lui Serafim de la Bistriţa, manuscrisul lui Ioniţă Dascălul, manuscrisul lui Andonachi Berhecianul, manuscrisul lui Damaschin Studitul înfăţişează inorogul în scene reprezentative, care sunt urmate de interpretarea simbolismului episodului descris.

Studiile despre *Fiziolog* cuprind în primul rând ediţii de text adnotate, pornind de la originalul grecesc; un subiect de maximă importanţă este influenţa *Fiziologului* în artele plastice, prezentând interes prin nenumăratele contexte în care apar imagini cu scene din desfăşurarea acestuia. S-a observat chiar că, în timp, versiunea originală greacă a *Fiziologului*, tradusă în limba latină, va suferi modificări prin includerea unor noi capitole, cu informaţii din *Etimologiile* lui Isidor din Sevilla (cartea a XII-a) sau din opera Sfântului Ambrozie, *Hexameron*. Aceste adăugiri au rolul de a îmbogăţi textul în forma lui originală.

2. Cinci variante ale *Fiziologului* românesc

Cele cinci variante ale *Fiziologului* românesc[1] studiate de mine prezintă personajul inorogului după acelaşi tipar: descrierea corporală a fiinţei, lupta pentru

[*] Universitatea din Craiova, România.

[1] Am utilizat, pentru studierea *Fiziologului* românesc, ediţia alcătuită de Cătălina Velculescu şi Viorel Guruianu, editată sub forma *Fiziolog/ Bestiar*, cu un excurs de Manuela Anton. Ilustraţii după desene de epocă: Mihaela Dumitru, Bucureşti, Editura Vizual, 2000. În această sursă am găsit cinci

BDD-V2538 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:06 UTC)

hrană, deci pentru existenţă, interpretarea morală şi simbolică a acestui animal fantastic.

În Ms. lui Costea Dascălul:

> inorogul iaste gadină mare şi cu un corn în frunte, mare, şi iaste ager şi agiunge pre căprioara şi o loveaşte cu cornul şi o împunge. Deci tot o poartă în corn 40 de dzile până putredeaşte şi cade din corn. Şi până o poartă, numai cu limba linge sângele ei şi scură tot lingând sângele. Aceaia îi iaste hrana foarte cu nevoie şi încă dzua de trei ori spre răsărit şi se roagă lui Dumnedzău (Velculescu, Guruianu 2000: 33).

Încă de la această variantă, cea mai veche, a *Fiziologului*, în care nu se poate să nu remarcăm absenţa pildei, a poveştii moralizatoare din final, este descris corpul animalului, al inorogului; aflăm că acesta este animal mare, că are corn în frunte şi că se hrăneşte cu alte animale, cărora le suge sângele. Animalul pe care îl prinde şi îl hrăneşte este, în acest caz, căprioara, pe care o poartă 40 de zile în corn. În finalul descrierii se spune despre inorog că se roagă lui Dumnezeu, cornul său este deci îndreptat ca o rugă, ca o punte către divinitate. Începând cu varianta lui Serafim de la Bistriţa (Velculescu, Guruianu 2000: 35), *Fiziologul* va avea în concluzie pilda care explică semnificaţiile animalului prezentat astfel; exemplul inorogului trebuie să îi folosească omului ca model de aspiraţie spirituală. Dacă omul îşi ridică mila lui şi ruga către Dumnezeu, acesta îl va nutri spiritual.

> Pildă pentru inorog
>
> Inorogul iaste o hiară foarte mare şi are nas de os, care nas trece prin gură şi spânzură pe supt barbă. Şi nu poate ca să ia cu gura nimic, făr numai unde află iarbă mare, scoţând limba pe de o parte de nas, paşte. Iar când vede vreo fiară ori ce feliu, o prinde şi o trânteşte în cornul său. Şi după ce să junghe acea hiară în cornul ei, atunci să scură sângele ei şi pică pre limba inorogului şi cu acel sânge să adapă.
>
> Oare vedeţi, fraţilor, cum iaste acea fiară şi cum iiaste viiaţa ei? Şi aceea de trei ori proslăveşte pre Dumnezeu în zi.
>
> Pildă. Aşa şi tu, oame: adu-ţi aminte de Dumnezeu, şi nu te rătăci cu mintea spre bogăţii lumeşt<i>, ci te nădăjduiaşte spre Domnul, iar nu spre avuţia ta, nici spre neamul tău. Şi pentru dreptate te veseleşte, că Domnul iaste ajutoriu dreptăţii, şi pre săraci nu-i uită. Şi-ţi rădică spre Domnul grija ta şi acela te va hrăni (Velculescu, Guruianu 2000: 45).

În Ms. lui Ioniţă Dascălul se distinge în mod clar între viaţa materială şi viaţa spirituală. Dumnezeu înseamnă îndepărtarea de lume şi de înavuţire, apărarea săracilor: *Şi spre Dumnezeu aruncă-ţi grija ta şi Acela te va hrăni* (Velculescu, Guruianu 2000: 53). În Ms. lui Andonachi Berhecianul (Velculescu, Guruianu 2000: 65) citim că inorogul primeşte de la Dumnezeu hrană în schimbul rugilor sale, fără să o ceară. Concluzia moralizatoare îl sfătuieşte pe om să renunţe la orgolii şi la

variante ale *Fiziologului* românesc, denumite după formula: Manuscris (Ms.) + numele autorului: 1. manuscrisul lui Costea Dascălul, cea mai veche versiune în limba latină, cunoscută până în prezent, a *Fiziologului*. Textul se conservă între filele 44^{v} şi 48^{v} ale manuscrisului românesc 1436 aflat în colecţiile BAR din Bucureşti şi a fost copiat de către Costea Dascălul de la Biserica Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului, care a terminat transcrierea fragmentului la 16 august 1639. 2. manuscrisul lui Serafim de la Bistriţa, care datează din primii ani ai secolului al XVIII-lea. 3. manuscrisul lui Ioniţă Dascălul, scris în anul 1799. 4. manuscrisul lui Andonachi Berhecianul, copiat în anul 1777. 5. *Adunare de la filosofii cei vechi pentru firea osebirilor a oarecărora vietăţi* de Damaschin Studitul.

BDD-V2538 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:06 UTC)

laude, la trufie şi la mândrie, care sunt potrivnice naturii divine şi să aştepte ajutorul divinităţii, care nu va întârzia să apară. Din comentariul conţinutului acestor pasaje din *Fiziolog* se poate conchide că publicul cititor era alcătuit din oameni de rând, cărora li se explicau dogmele religioase, oferindu-li-se precepte de bună comportare creştină. Sf. Dionisie Areopagitul explică mecanismul de interpretare simbolică din *Fiziolog*, afirmând că abstracţiunile spirituale, cereşti sunt descrise prin lucruri materiale.

3. Comparaţie între *Fiziologul* românesc şi *Fiziologul* vechi german

Versiunile *Fiziologului* românesc au fost prezentate critic de Vittoria Dolcetti Corazza (Dolcetti Corazza 1992), care începe cu *Fiziologul* publicat de M. Gaster în 1887, sub titlul: *Il Physiologus romeno, edito e illustrato da M. Gaster*, „Archivio Glottologico Italiano", 10, 1886–1888, p. 273–304, însoţit de o traducere în limba italiană a lui P. Merlo, preluată dintr-un unic manuscris de la 1777, numit convenţional G. Exegeta italiană consideră că textul prezintă nenumărate neînţelegeri, fie din cauza copistului, fie din cauza existenţei mai multor manuscrise. Comentariul lui M. Gaster arată că *Fiziologul* românesc derivă dintr-o versiune slavă, care provine dintr-o versiune greacă bizantină, cu inserţia unor surse indigene. Această teorie datată din secolul al XIX-lea va fi corectată de Luisa Valmarin, care ia în considerare două versiuni anterioare ale *Fiziologului*, respectiv o versiune datată din 1695 (= M) şi altă versiune datată din 1700 şi publicată de C. Velculescu în 1984 (= V). Analizând cele trei versiuni (G, M şi V), Luisa Valmarin a demonstrat că aceste manuscrise provin din arhetipuri greceşti (variantele lui Sbordone), filtrate prin intermediar slav, cu influenţe ulterioare dinspre *Bestiariile* latine. *Fiziologul* românesc a fost considerat de Luisa Valmarin[2] *o verigă fundamentală în tradiţia textuală, complexă a Fiziologului, considerată global la nivel european* (Dolcetti Corazza 1992: 48).

Versiunea veche germană a fost conservată în manuscris la Viena, *Codex Vindobonensis* 223, ff. 31r-33r, din a doua jumătate a secolului al XI-lea (Dolcetti Corazza 1992: 156), scris de doi scribi diferiţi (cap. 1–8 şi cap. 9–12). Diferenţa de conţinut constatată între *Fiziologul* românesc şi cel vechi german este actul vânării inorogului. Ca structură, se respectă schema următoare: descrierea corporală a acesteia, apariţia fecioarei şi pilda moralizatoare; ca fond însă se constată diferenţe fundamentale: *Fiziologul* vechi german propune şi el o tramă narativă: inorogul este un animal atât de rapid, încât nimeni nu îl poate urmări şi nu îl poate vâna. O tânără fată apare în calea animalului, care aleargă la ea, iar dacă aceasta este într-adevăr fecioară, îi sare în braţe şi se joacă cu ea. În acest moment soseşte vânătorul, care îl prinde. Interpretarea morală a acestui episod este comparaţia directă cu Isus Christos, care a acceptat să se facă mic, născându-se cu umilinţă ca om. Identitatea sa de unicorn, posesor al unui singur corn, întăreşte adevărul Bisericii că Dumnezeu este unul singur. În cele ce urmează am extras din cartea Vittoriei Dolcetti Corazza pasajele dedicate unicornului în germană veche, în *Fiziologul* vechi german, cu traducere în limba italiană.

[2] *Apud* Dolcetti Corazza 1992: 48: Nota 104: *Risposta a Catalina Velculescu di L. Valmarin*.

BDD-V2538 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:06 UTC)

III. <De unicorni>

<S>o heizzit ein andir tier rinocerus, daz ist einhurno, un ist uile lucil un ist so gezal, daz imo niman gevolgen nemag, noh ez nemag ze neheinero uuis geuanen uuerdin.

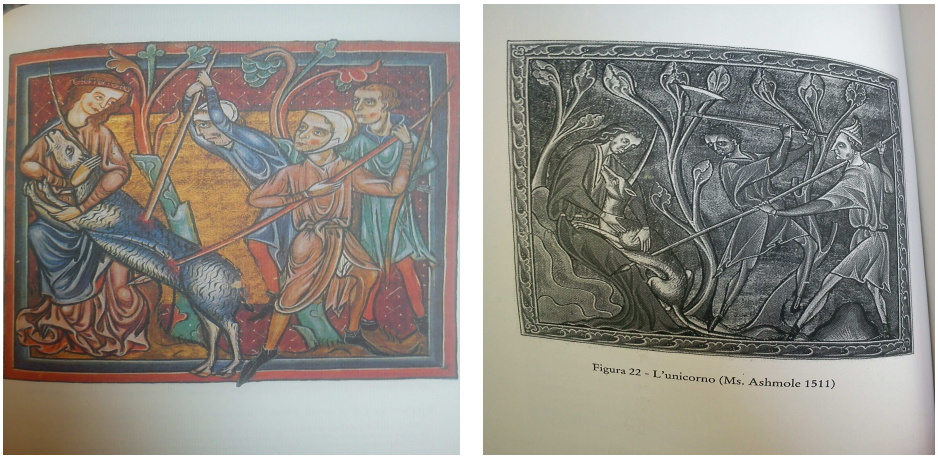
So sezzet min ein magitin dar test iris vard ist. So ez si gesihit, so lofet ez ziro. Ist sin denne uuarhafto magit, so sprinet ez in iro parm, unde spilit mit iro. So chumit der iagere unde uait ez.

Daz bezeichenet unserin trotin Christin, der dir lucil uuas durih di deumuti der menischun geburte. Daz eina horin daz bezeichenet einen got. Also demo einhurnin niman gevolgen nemag, so nemag ouh nehein man vernemin daz gerune unsiris trotinis, noh nemahta uone nehenigemo menislichemo ougin geseuin uuerdin, er er uon der magede libe mennesgen lihhamin finc, dar er unsih mite losta.

C'è poi un altro animale che si chiama *rinocerus*, cioè è molto piccolo e talmente veloce che nessuno è in grado di inseguirlo, e non può essere catturato in alcun modo.

Allora una fanciulla viene fatta sedere sul percorso dell'animale. Quando la vede corre da lei. Se è veramente vergine, le salta in grembo e gioca con lei. Poi arriva il cacciatore e lo cattura.

Questo animale simboleggia nostro Signore il Cristo, che si fece piccolo, nascendo umilmente come uomo. L'unico corno simboleggia che Dio è uno solo. Come nessuno è in grado di inseguire l'unicorno, cosi nessuno può comprendere il mistero di nostro Signore che non potè essere visto da nessun occhio umano prima di aver ricevuto corpo umano dal grembo della Vergine. E così ci ha redenti (Dolcetti Corazza 1992: 170).

Scena vânării inorogului în Bestiari 1996 şi în Zambon 2009.

4. Concluzii

În interpretarea simbolismului animalelor persistă două concepţii diferite, conform cărora lumea este o carte scrisă de mâinile lui Dumnezeu, în care sunt însemnate toate creaturile instituite de voinţa divină, ca manifestare a înţelepciunii sale invizibile (Zambon 2009: coperta a IV-a) sau, conform unei alte concepţii, lumea animală este oglindirea lumii umane, animalele devenind simboluri pentru

BDD-V2538 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:06 UTC)

vicii, virtuţi şi comportamente (Dolcetti Corazza 1992: 5). Am ales prezentarea personajului inorogului fiindcă această temă deţine un grad înalt de interdisciplinaritate: în sculpturi, în picturi, în vitralii care împodobesc catedralele, în miniaturi ce înfrumuseţează manuscrisele, în embleme şi în steme (Dolcetti Corazzo 1992: 8). În plus, din această schemă distinctă *physis* şi *hermeneia*, pe care am interpretat-o în cheie diferită pentru Orient şi pentru Occident, rezultă eforturile pentru cunoaştere: inorogul ca vânător în tradiţia răsăriteană şi inorogul ca pradă în tradiţia vestică, această oscilaţie între activ şi pasiv stând, după părerea mea, la bazele constituirii unei întregi mentalităţi. Acest simbol nu este însă numai paneuropean, ci este universal, după cum o demonstrează legendele din China antică, în care acest animal aducea noroc sau legendele din Persia, unde, în secolul al V-lea a. Chr. Ctesias din Cnidos, medic la curtea lui Artaxerxes, îi lăuda virtuţile terapeutice.

În această situaţie, dacă spre *Fiziolog* converg atât de multe influenţe culturale, din epoci atât de diferite, afirmaţia Luisei Valmarin, care considera *Fiziologul* românesc o verigă importantă în tradiţia textuală europeană, devine un argument onorant pentru corelarea literaturii române cu literaturile europene, întărind cu atât mai mult legăturile noastre cu marile culturi ale lumii şi apartenenţa culturii române la culturile europene.

Bibliografie

a. Izvoare şi lucrări de referinţă

Bestiari 1996 = *Bestiari Medievali* (a cura di Luigina Morini), Torino, Giulio Einaudi editore.

Velculescu, Guruianu 2000 = *Fiziolog/Bestiar*, Ediţie de Cătălina Velculescu şi Viorel Guruianu, cu un excurs de Manuela Anton, Ilustraţii după desene de epocă de Mihaela Dumitru, Bucureşti, Editura Vizual.

b. Literatură secundară

Cartojan 1928 = Nicolae Cartojan, *„Fiore di virtù" în literatura românească*, Bucureşti, Editura Cultura Naţională.

Cartojan 1974 = Nicolae Cartojan, *Cărţile populare în literatura românească*, I. *Epoca influenţei sud-slave*, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română (ed. I: Bucureşti, Editura Casei Şcoalelor, 1929).

Dolcetti Corazza 1992 = Vittoria Dolcetti Corazza, *Il Fisiologo nella tradizione letteraria germanica*, Torino, Edizioni dell'Orso.

Zambon 2009 = Francesco Zambon, *L'alfabeto simbolico degli animali*, Roma, Carocci.

BDD-V2538 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:06 UTC)

The Unicorn in Different Romanian Versions of the *Physiologus*

In this communication I plan to analyze the character of the unicorn in different Romanian versions of the *Physiologus* that circulated in the Romanian space in the 17th and 18th centuries. This work, created in Egypt, in the 2nd century A.D., will pass to Byzantium and later, in the 4th and 5th century A.D. to the West, making up the material of the *Bestiaries*, that have inspired the European art since the Middle Ages and the Renaissance.

In this sense, an eloquent testimony is proposed by the translations into German and Latin of the work, dating back to the 11th and the 12th century; some of these works were used in the higher education of the time. Further, I compared the character of the unicorn, as depicted in the Romanian *Physiologus*, to the unicorn as described in the Old German *Physiologus*.

The unicorn being a pan-European motif, I consider with the critics cited in the bibliography that the study of the Romanian sources is a prioritary duty.

BDD-V2538 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:06 UTC)